

Klarspråk.

BULLETIN FRÅN SPRÅKRÅDET NUMMER 2018|1

Språk – ett hett ämne 2018

I årets första nummer av *Klarspråk* tar vi ett grepp om ämnet språkpolitik. Det engagerar både på ett ideologiskt plan och högst konkret. Vilka språk ska vi använda i det svenska samhället och på vilka sätt? Behöver svenska elever lära sig andra främmande språk än engelska? Olle Josephson förklarar i sin artikel vad språkpolitik handlar om, ett ämne som han utvecklar i boken *Språkpolitik*.

Vilka språk behöver vi översätta till? Hur ska man tänka kring val

av språk? Språkrådets utredare Jennie Spetz skriver om språkval och vilka svårigheter som myndigheter och kommuner ställs inför. Hennes svar är kanske inte så enkelt som många önskar.

Ett konkret exempel får vi från Försäkringskassan, som underlättat för polsk- och arabisktalande att få tala sitt eget språk med kundtjänst.

Lennart Rohdin som följt upp minoritetspolitiken menar att okunnsgheten om de nationella minoriteterna är monumental i Sverige. För att öka kunskapen måste skolan, medierna och samhället i övrigt synliggöra de nationella minoriteterna och deras språk och kultur.

Den 6 februari var det Semikolonets dag, vilket vi uppmärksammar med en språkspalt om detta mångsidiga skiljetecken.

God fortsättning på språkåret 2018!

Gabriella Sandström,
redaktör för *Klarspråk*

Nu blir det språkpolitik

I Sverige talar man svenska, sade moderatledaren Ulf Kristersson strax före jul. Det var nog inte helt sant – i Sverige talar vi också engelska, fem minoritetsspråk, svenskt teckenspråk och 200 språk till. Förhoppningsvis tänkte Kristersson på att nyinvandrade måste få bra svenskundervisning.

Efter nyår utbröt en stor diskussion om tyska, franska och spanska i den svenska skolan.

Två språkpolitiska debatter på en månad. Det kan bli fler valåret 2018.

Språkpolitik handlar, enkelt talat, om två ting. Dels om förhållandet mellan olika språk i samhället: vilket eller vilka ska vara landets huvudspråk, vilka används som undervisningsspråk, i myndighetskontakter eller i public service-kanaler? Dels om det inre tillståndet för viktiga språk i riket: Finns ordböcker, termdatabaser, översättningsprogram? Fungerar myndighetsspråket? Politiken kan gå ända ner på ordvalsnivå. Är *brukare* en bra term, kan vi skriva *hen* i myndighetsbeslut?

Sveriges språkpolitik är stadfäst i första hand i språklagen från 2009, och sammanfattad i riksdagens fyra språkpolitiska mål från 2005. Jag repeterar (lätt förkortat):

- Svenska språket ska vara huvudspråk i Sverige.
- Svenskan ska vara ett komplett och samhällsbärande språk.
- Den offentliga svenskan ska vara värdad, enkel och begriplig.
- Alla ska ha rätt till språk: svenska språket, det egna modersmålet och nationella minoritetsspråket – och dessutom ska alla ha möjlighet att lära sig främmande språk.

Som synes handlar mål 1 och 4 om förhållandet mellan olika språk, och mål 2 och särskilt 3 om svenskans inre

tillstånd. Mål 3 svarar nästan ordagrant mot språklagens paragraf 11, klarspråksparagrafen.

Av målen framgår också att svensk språkpolitik sorterar språken i Sverige i olika kategorier. Vi har huvudspråket svenska, de nationella minoritetsspråken, modersmålen (det vill säga immigrantspråken) och så kallade främmande språk.

För varje kategori finns politiskt brännbara frågor. Krav på svensk-kunskaper för medborgarskap? Utbyggd modersmålsundervisning? Älvdalska som minoritetsspråk? Och ka-

Olle Josephson. Foto: Mikael Nyberg.

tegoriseringen uttrycker en hierarki mellan språken med svenskan i topp, garantier för officiella minoritetsspråk och svagare rättigheter för andra språk. Vill vi befästa eller förändra den ordningen?

Som sagt, det kan bli mycket språkpolitik 2018.

Olle Josephson, professor i nordiska språk och chef för Svenska språknämnden och Språkrådet 2000–2008

● ● Två språkpolitiska debatter på en månad. Det kan bli fler valåret 2018.

Det knepiga språkvalet

Jennie Spetz. Foto: Tommy Lyxell.

En vanlig fråga Språkrådet får handlar om språkval. Många kommuner och myndigheter vill ha hjälp att välja vilka språk de ska översätta sina texter till.

Det är lätt att förstå dilemmat. Det finns en begränsad budget och det går inte att översätta information till alla språk som talas i Sverige. Att välja och att välja bort kan vara känsligt. Vad säger lagstiftningen? Vilka språk *måste* man översätta till?

Men någon lag som säger att myndigheter ska informera på det ena eller det andra språket finns inte. En sådan lagstiftning skulle orsaka problem. Dels skulle den behöva ändras i takt med att språksamhället förändras, dels skulle den indirekt exkludera språk. Förvaltningslagen säger bara att myndigheter som har kontakt med personer som inte behärskar svenska ska anlita tolk eller översättare.

Vilka läsare har störst behov?

Hur ska man då tänka? Att känna till sina målgrupper är en bra utgångspunkt. Vilka kan tänkas beröras av informationen, och finns det anledning att tro att de behöver översättningar? Har man hela befolkningen som målgrupp kanske man vill satsa på de språk som har flest talare. Det är dock inte säkert att de största språkgrupperna är de som har störst behov av översättningar.

Oavsett vilken målgrupp och vilket

uppdrag en myndighet har, bör språkvalsfrågan angripas utifrån två grundläggande perspektiv.

Det ena perspektivet handlar om begriplighet. Den som ännu inte lärt sig svenska kan behöva information på ett annat språk. Här är det begripligheten för individen som är utgångspunkten. I vissa fall behövs information på modersmålet – i andra fall kan det räcka med andra- eller tredjespråket.

Det andra perspektivet handlar om rättigheter. Alla myndigheter i Sverige har ansvar att skydda och främja de nationella minoritetsspråken, även om talarna av dem i de flesta fall behärskar svenska.

Översättning gynnar minoritetsspråk

Myndighetstexter på minoritetsspråk handlar inte bara om talarnas rättigheter, utan lika mycket om att bevara och

utveckla språken. Att översätta myndighetstexter är ett utmärkt sätt att hålla liv i språken, eftersom sådana texter innehåller ord som beskriver det samhälle vi lever i just nu. Språk behöver utvecklas i takt med samhället.

Det knepiga språkvalet kan ibland skymma sikten för svenskan. Utifrån ett begriplighetsperspektiv är en vårdad, enkel och begriplig svenska första prioritet. Den som befunnit sig i Sverige en tid kan ha stor nytta av enkla myndighetstexter på svenska. Det gäller naturligtvis inte bara personer med andra modersmål, utan även ovana läsare eller personer med funktionsvariationer. Och sådana texter är till nytta för alla som helst undviker tillkrånglad myndighetsprosa.

Jennie Spetz, utredare på Språkrådet

Försäkringskassan – kundtjänst på 13 språk

Hur kan man då tänka rent praktiskt när det gäller språkval? Vi frågade Gabriella Åstrand, områdeschef på Försäkringskassan.

● På Försäkringskassan kan man få prata med en handläggare på sitt eget språk. Hur tänkte ni?

– Försäkringskassan vill erbjuda god tillgänglighet till information och tjänster som är anpassade efter olika behov, exempelvis behov av information på andra språk än svenska. Informationen ska kunna tillgängliggöras inom rimlig tid oavsett vilken språkbakgrund den enskilde har.

Den som vill prata engelska kan ringa till kundtjänst. För andra språk kan man boka ett samtal: finska, franska, meänkieli, samiska, somaliska, spanska, tigrinja, turkiska och tyska.

Från den 1 februari behöver man inte längre boka samtal för arabiska och polska, utan det finns egna telefonnummer att ringa direkt för den som vill tala de språken.

● Varför just arabiska och polska?

– Arabiska och polska är de två språk som de flesta velat boka samtal för, och därför har just de språken varit belastade av långa väntetider. Med egna telefonnummer för arabiska och polska blir det lättare för målgruppen att få kontakt med oss och kortare väntetid. Det innebär också ett förenklat internt arbetssätt.

Gabriella Åstrand

”Synliggör de nationella minoriteterna och deras språk och kultur”

Regeringens särskilda utredare Lennart Rohdin har följt upp den svenska minoritetspolitiken och bland annat undersökt hur väl svenska kommuner följer minoritetslagen. I november presenterade han sitt slutbetänkande om en stärkt minoritetspolitik, *Nästa steg?* Vi ställde några frågor till Lennart.

Den samiska flaggan. Foto: Johannes Jansson, Norden.org.

● **Vad beror det på att så många kommuner inte lever upp till minoritetslagens krav och t.ex. inte har information på de nationella minoritetsspråken?**

– Jag tror framför allt att okunnsgheten om de nationella minoriteterna i Sverige, såväl historiskt som i dag, är monumental. De kraftiga och överraskade reaktionerna från många av dem som sett filmen *Sameblod* visar hur effektivt vi i Sverige osynliggjort våra inhemska minoriteter. Skolan har genom att skambelägga de nationella minoriteterna, deras språk och kultur väldigt effektivt fått dem som tillhör dessa att synas så lite som möjligt. Det som är annorlunda är mindre värt och skamligt. På så sätt har majoritetssamhället undgått att varsebli den mångfald landet Sverige alltid varit.

– Det finns också en utbredd vantolkning att folkhemsuppfattningen om alla människors lika värde betyder att

i Sverige är vi alla lika. Att människor som kommer från främmande länder är olika är inte så konstigt, men är man från Sverige så är man lika. Det är en skandal att den svenska skolan i mer än hundra år undvikit, och fortfarande alldeles för ofta totalt undviker, att berätta om vårt lands mångfald. Detta har stor betydelse för människors bild av Sverige – en bild som fortfarande sitter väldigt djupt hos många politiker och kommunala tjänstemän.

● **Hur kan kunskaperna om de nationella minoritetsspråken öka?**

– Minoriteter och minoritetsspråk måste synliggöras i det offentliga rummet. Det kan gälla t.ex. vägskyltar med de ursprungliga namnen eller att man skyltar på minoritetsspråk i kommunala utrymmen. Skolan måste ta läroplanens krav på att lära ut om de nationella minoriteternas historia, språk

och kultur på allvar. Och inte minst måste media sluta att närmast totalt tuga ihjäl vårt lands historiska mångfald. Nyheter om de nationella minoriteterna hör hemma också i majoritetsmedia. Lärar- och journalistutbildningar måste innefatta kunskap om vårt lands historiska mångfald.

● **Vilka är de viktigaste förslagen i betänkandet?**

– Alla landets 290 kommuner och 21 landsting och regioner ska vara skyldiga att informera om de nationella minoriteternas rättigheter, och de ska vara skyldiga att anta dokumenterade mål och riktlinjer för sitt arbete med att skydda och främja de nationella minoriteternas språk och kultur. Det arbetet måste genomsyra all kommunal verksamhet på samma sätt som jämställdhet och barnens rättigheter numera gör.

Lennart Rohdin, minoritetsutredare

Språkfrågan

Hur används semikolon?

Språkvården har länge beskrivit semikolon som ”starkare än komma men svagare än punkt”, ett tveksamt råd i tystläsningens tidsålder. Rådet är ofta att semikolon får användas när man ”tycker” att det passar, men språkkänslan är olika för alla, inte minst i dag när allt fler svensktalande har ett annat förstaspråk.

Så hur används semikolon? Nya upplagan av *Svenska skrivregler* jämför tecknet med bindeord som *för* och *så*; det kan alltså användas mellan två satser för att markera att det som kommer efter är en orsak till eller följd av det som kommer före. Semikolon kan även stå mellan led i uppräkningsomkommatecken blir ottydligt, men det inleder inte uppräkningsomkommatecken kan dessutom ersätta *utan* (som i förra meningen), *men* eller *och* mellan satser.

Förr var rådet att semikolon bara fick användas mellan huvudsatser, men nu talar *Svenska skrivregler* bara om ”satser”. Så länge den ena satsen inte är en nödvändig del i den andra, kan semikolon alltså även ersätta ord som *medan*, *dessutom*, *alltså* med flera; det är särskilt lämpligt för att undvika upprepning av bindeord (som jag precis gjorde).

Men ur klarspråkssynpunkt bör semikolon användas sparsamt, just för att det inte alltid är tydligt vilken av alla betydelser som avses. Är du tveksam: använd bindeordet!

Alexander Katourgi,
praktikant på Språkrådet

Notiser

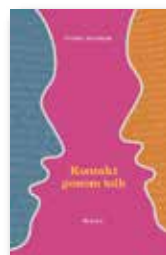
Olle Josephson om språkpolitik

HUR SER ett demokratiskt språksamhälle ut? Kan språk och språkanvändning styras så att demokrati, rättvisa och jämlikhet gynnas? Vem ska i så fall styra och hur? De här frågorna tar Olle

Josephson upp i den kommande boken *Språkpolitik*. Här beskriver han hur dagens svenska språksamhälle vuxit fram och ställer det i både historiskt och internationellt perspektiv.

Kontakt genom tolk

DET BEHÖVS välutbildade tolkar i domstolar, sjukvården och socialtjänsten för att garantera rättssäkerheten och en jämlik vård och omsorg. Men det behövs också kunskap om

hur man samtalar via tolk för att garantera kvaliteten. I en ny bok, *Kontakt genom tolk*, beskriver professor Cecilia Wadensjö om vad som kännetecknar samtal som förs med hjälp av tolk.

Behövs en språkstrategi för Sverige?

BEHOVET AV SPRÅKLIG kompetens på svenska myndigheter ökar, men det avspeglas inte i utbudet av språkutbildningar på högskolan. Detta visar en rapport från Sveriges universitets- och högskoleförbund, *Behovet av en språkstrategi för Sverige*. Hur ska en sådan språkstrategi formuleras i så fall?

Tillit – Nordens guld

ATT KLARSPRÅK SKAPAR tillit vet vi sedan tidigare. Nu har Nordiska ministerrådet

Nordens Hus, foto: Mary Gestrin, Norden.org.

en, och att en av orsakerna är välfungerande och rättvisa samhällsinstitutioner.

slagit fast att tillit är Nordens guld.

I rapporten *Tillit – det nordiska gullet* skriver de att Norden är den region i världen som har högst social tillit i

befolkning-

Internationell undersökning om myndighetspråk

HUR ARBETAR MYNDIGHETER i olika delar av världen med klarspråk, och vad tycker medborgarna om myndigheternas texter? Den internationella klarspråksorganisationen Plain har gjort en pilotstudie i Portugal, USA och Nya Zeeland. Nu ska det offentliga språket i ytterligare ett antal länder undersökas, bl.a. i Sverige. Mer om undersökningen och resultaten från piloten finns på plainlanguagenetwork.org/survey.

Svensk-engelsk ordbok för högre utbildning

HUR ÖVERSÄTTER man termer som *utlandspraktik* och *doktorsexamen* till korrekt engelska? Universitets- och högskolerådet erbjuder hjälp till alla som vill göra sig förstådda vid akademiska utbyten på engelska. Den nya utgåvan av *Svensk-engelsk ordbok för den högre utbildningen* om-

fattar över 1 700 termer och finns på www.uhr.se/publikationer/svensk-engelsk-ordbok/.

Rapport om språk och norm

NU FINNS RAPPORTEN från föreningen ASLA:s symposium 2016 publicerad i det digitala arkivet DiVA. Temat är språk och norm, och bland artiklarna finns en som handlar om myndighetstexter före och efter ett klarspråksprojekt.

Ur kalendariet

13 april 2018: Språkforum, Språktidningens heldagskonferens, Stockholm.

20 april 2018: Starta och driva klarspråksarbete, Språkrådets heldagsseminarium för kontaktpersoner i klarspråkfrågor, Stockholm.

25 april 2018: Språkrådsdagen, Språkrådets heldagskonferens, tema: *Språk i förändring*, Stockholm.

22–23 maj 2018: Klart språk og medborgerskap, skandinavisk forskningskonferens om klarspråk. Oslo, Norge.

25–27 oktober 2018: Clarity 2018, internationell klarspråkskonferens, tema: *Plain language in modern times*. Montreal, Kanada.

Klarspråk.

Ett informationsblad från Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen. Box 20057, 104 60 Stockholm
Ansvarig utgivare: Harriet Kowalski
Redaktör: Gabriella Sandström
Tfn (växel): 0200-28 33 33
E-post: klarsprak@sprakochfolkminnen.se
Webbplats: www.sprakochfolkminnen.se
[facebook.com/sprakradet](https://www.facebook.com/sprakradet)
twitter.com/sprakradgivning
Tryck: Lenanders Grafiska AB.